

Yhteenveto 3 / 2011

Marko van den Berg ja Pilvi Torsti ovat toimittaneet historiatietoisuutta käsittelevän teemanumeron. Historiatietoisuuden käsite yhdistää kaikkia artikkeleita. Kirjoitusten skaala on kuitenkin hyvin laaja – poliittisesta historiasta erilaisiin mikrotason ilmiöihin ja tavallisten ihmisten menneisyyttä koskeviin käsityksiin. Historiatietoisuutemme rakentuu hyvin monista lähteistä, tätä monimuotoisuutta ja erilaisten historioiden kirjoja ilmentävät hyvin myös tämän teemanumeron erityyppiset artikkelit.

Markku Hyrkkänen osoittaa artikkelissaan ”Historiallinen ajattelu itseymmärryksen välineenä”, että historiallinen ajattelu toimii itseymmärryksen välineenä tähtäämällä nykyisyydessä merkittävään historialliseen tietoon. Historiallisen ajattelun funktiota erittelemällä voidaan myös vastata kysymykseen, voiko historiasta vielä oppia.

Henrik Forsberg artikkelin otsikko on ”Nälkäkuolema kansallishyveenä? – Viimeiset nälkävuodet suomalaisessa kirjallisessa historiakulttuurissa vuosina 1870–1900”. Suomen väestöstä menehtyi noin 6–7 prosenttia vuosina 1866–1868 koettujen katojen aiheuttamaan elintarvikepulaan ja sen synnyttämiin kulkutauteihin. Sekä kansakunnan muodostumisen että kansallisideologian juurruttamisen kannalta keskeisessä asemassa oli se, kuinka nopeasti muuttuvassa yhteiskunnassa pystyttiin selittämään tämän trauman kansallista merkitystä tai vaihtoehtoisesti vaikenemaan siitä.

Mistä 1800-luvun kansanihmiset saivat aineksia historiakäsitykseensä aikana, jolloin yleistajuista historiallista kirjallisuutta oli julkaistu vähän? Kaisa Kaurasen ja Anna Kuisminin artikkelissa ”Efraimin ja Kustaan kronikat – 1800-luvun kansanmiehet historioitsijoina” tarkastellaan kahden 1800-luvun kansanmiehen laatimia annaaleja, vuosilukuihin perustuvia esityksiä historiasta. Laitilainen räätäli ja joroislainen torppari ammensivat tietojaan paikallisesta perinteestä ja useasta eri kirjallisesta lähteestä. Heidän kronikkansa ovat kiinnostavia esimerkkejä kansakoululaitosta edeltävien sukupolvien omaehtoisesta kirjallisesta aktivoitumisesta Suomessa.

Marianne Junilan artikkeli ”´Veljesvihan liekit´ – koululaiset muistelevat sisällissotaa syksyllä 1918” pureutuu vuoden 1918 sodan vaikutukseen koululaisten historiatietoisuudessa. Syksyllä 1918, kun sisällissodan päättymisestä oli kulunut neljä kuukautta, tamperelaiset koululaiset saivat tehtäväkseen muistella sisällissodan aikaisia tapahtumia ja omia kokemuksiaan. Edellisenä keväänä he olivat todistaneet armottomia kaupunkitaisteluja sekä valkoisten voittoa seuranneita punaisten

vangitsemisia ja teloittamisia. Millaisia tulkintoja koululaiset tekivät sodasta, mitä nimeä he käyttivät sodasta, mistä sodassa oli heidän näkemyksensä mukaan kysymys ja ketkä olivat sen osapuolia?

Keskustelua sodista ja niiden merkityksistä on käyty lähinnä yhteiskunnallisen tarinan tasolla ja keskustelun osapuolia ovat olleet tutkijat, toimittajat ja poliitikot. Mutta onko mahdollista muodostaa kokonais käsitystä siitä, mitä kansalaiset sodista ajattelevat? Pilvi Torsti pureutuu 15–79-vuotiaiden suomalaisten 1918 sotaan ja toisen maailmansodan aikaisiin sotiin Suomessa liittyviin käsityksiin. Artikkel ”Suomalaisten moniulotteiset sotakuvat” perustuu osaan Historiatietoisuus Suomessa –tutkimushankkeessa kerättyyn aineistoon, joka käsittää Suomen väestöä edustavan kyselyaineiston ja kyselyyn vastanneiden joukosta valikoitujen vastaajien haastatteluja.

Sota innostaa poikia. Aiemmat sukupolvet ovat paneutuneet teemaan sarjakuvien, muovirakennussarjojen ja elokuvien avulla. Tuoreimmat ikäluokat ovat voineet eläytyä sotaan erilaisten virtuaalisten ja liveroolipelien kautta. Jukka Rantala tarkastelee (”Sota historiakulttuurin tuotteena”) sotaa historiakulttuurin tuotteena ja sen lumovoiman taustoja ja mahdollisia heijastuksia nuorison asenteisiin.

Siirtoväen integroitumista uusille asuinalueille on totuttu pitämään menestystarinana. Sopeutumista kuvaavan historiakäsityksen voikin nimetä hyvän sopeutumisen kertomukseksi. Heli Kaarina Kananen tarkastelee sopeutumiskertomuksen syntyä, siirtokarjalaisten omaa ja heihin suunnattua identiteetin tuottamista (”Siirtoväen hyvän sopeutumisen kertomus”).

Sukupolvi on suosittu käsite, jolla ajatellaan olevan myös historiaa selittävää voimaa. Näkemykset sukupolvien merkityksellisyydestä pohjautuvat 1900-luvun alussa muotoiltuihin teorioihin yhteiskunnallisesta sukupolvesta. Katja-Maria Mieltusen artikkeli ”Suomalaista 60-lukua luomassa – Muisteltu menneisyys ja sukupolven rakentuminen muistelun ja tutkimuksen rajapinnalla” tarkastelee näitä teorioita 1960-lukua koskevan sukupolvipuheen valossa ja kysyy, mikä on sukupolven merkitys paitsi aikakauden historiakuvassa myös yleisemmin historiatietoisuudessa.